

Две

Къща

Камъкът лежеше студен и тежък в дланите на Ахмад. С множество издатини и грапав, с цвят на сметана, той беше издялан на блокове с дебелина трийсет сантиметра, със заоблени десни ъгли от длетото на каменоделеца. Неговите вдлъбнатини и издатини очертаваха миниатюрен ландшафт, подобен на хълмовете и *уади* (сухите речни долини) на Палестина, откъдето произхождаше.

Ахмад стоеше на открито поле, облечен със сако и вратовръзка и турски фес. Погледна надолу, приклепна бавно и положи първия камък в нейните основи. Стотици други издялани блокове, известни като бял йерусалимски камък, бяха натрупани нависоко край него.

Беше 1936 година и Ахмад Хаири строеше къща за своето семейство. Къщата щеше да се издигне в източния край на ал-Рамла, арабски град с единайсетхилядно население, разположен в крайбрежната равнина между Йерусалим и Средиземно море. На север се намират Галилея и южен Ливан; в бедуинските земи на юг – пясъците на Палестина и Синай.

Ал-Рамла, както смятат някои хора, е получила името си от арабската дума *рамл*, пясък. Почвата тук беше предимно добра, раждаше цитрусови плодове, маслини, банани, леща и сусам. През годината, в която Ахмад Хаири строеше къщата си, арабските фермери от Палестина щяха да произведат стотици хиляди тонове ечемик, пшеница, зеле, краставици, домати, смокини, грозде и дини. Семейство Хаири отглеждаха портокали, маслини и бадеми на общинска *уакф*, земя, притежавана колективно от фамилията и управлявана съгласно ислямския закон.

Историята на фамилията Хаири и техните поземлени

имоти можеше да се проследи до шестнайсети век и религиозния учен Хаир ал-Дин ал-Рамлауи. Хаир ал-Дин дошъл от Мароко да заеме длъжността съдия на Отоманската империя. Отоманците, базирани в Истанбул, щяха да управляват Палестина четиристотин години. В своя апогей, империята се простираше от предградията на Виена, през Балканите, до Централна Азия, Северна Африка и Близкия Изток. От Истанбул отоманският султан даде за наследствено ползване на Хаир ал-Дин плодородните *уакф* земи, които щяха да издържат фамилията векове наред.

През 1936 год. Палестина се управляваше от нов надзирател, британците, които бяха дошли в края на Първата световна война, след като Отоманската империя рухна. По това време Хаири имаха в ал-Рамла свой фамилен квартал, едно пространство от незастроена площ и къщи, свързани с каменни порти и сводести проходи, които правеха възможно придвижването от къща до къща, без да се напуска тази територия. Жените рядко си позволяваха да излязат навън, като оставяха пазаруването на домашните прислужнички и слугите.

Семейство Хаири притежаваше градското кино и всеки вторник то беше на разположение изключително на фамилията. Десетки роднини идваха да гледат последните филми от Египет. Необезпокоявани в своето собствено кино, жените от фамилия Хаири не биваха излагани на погледите на външни хора, особено мъже. Членовете на фамилия Хаири рядко сключваха брак с някой извън фамилията, но на своята сватба, седем години по-рано, двацет и две годишният Ахмад беше изключение: неговата булка, Закия, деветнайсетгодишна, беше от фамилията Риад от ал-Рамла. Тиха, съдържана и предана, тя беше смятана за добра домакиня и обичана много от фамилията Хаири.

Чичото на Ахмад, Шейх Мустафа Хаири, беше и патриарх на фамилията, и дългогодишен кмет на ал-Рамла. Мустафа беше като баща за Ахмад; когато Ахмад беше се-

демгодишен, неговите родители починаха, а семейството на Мустафа отгледа момчето като свое собствено. Мустафа беше популярен както сред жителите на града, така и сред британските колониални власти, въпреки нарастващото напрежение.

Британците бяха пристигнали през 1917 год., годината на историческата декларация на Балфур, с която Англия обещава да помогне за изграждане на „национален дом за целия еврейски народ“ в Палестина. Това беше триумф на ционизма, политическо движение на европейските евреи, основано от Теодор Херцел. Британците бяха упълномощили „една подходяща еврейска агенция“, която да помогне за благоустройство, изграждане на комунална инфраструктура и разработване на природните ресурси – всъщност, началото на еврейското управление в Палестина. През последните години еврейската имиграция в Палестина беше раздалечила още повече арабите и британците и Шейх Мустафа като кмет и градски патриарх трябваше да посредничи между колониалните власти и непокорните си сънародници, арабите.

Ахмад гледаше своите стени, които се издигат от глинестата земя в източните покрайнини на ал-Рамла: от основите до покрива, четиринайсет реда йерусалимски камък. Решението му да се премести извън фамилната територия и нейния свят в свой, беше необичайно. Ахмад искаше да се чувства независим, обаче се посъветва с Шейх Мустафа. Те се съгласиха, че от наследството на младия човек, неговия собствен дял в приходите от *уакф* земята на Хаири и от приходите от работилницата му за мебели в ал-Рамла, би могло да се издигне дом за неговото семейство. Закия, сега два̀сет и шест годишна, беше бременна с четвъртото си дете, което Ахмад се надяваше най-накрая да бъде момче.

Младата семейна двойка си представяше къща с открита конструкция. Ахмад беше прегледал основния проект при един приятел британец, строителя Бенсън Соли, един от малцината евреи, които живееха в ал-Рамла. За фа-

милията Хаири, както и за много араби, евреите като мистър Соли, както си спомняха децата на Ахмад, бяха просто част от пейзажа на Палестина. Евреите от *кибуците*, извършваха разменна търговия за пшеница, ръж и дини на пазара в ал-Рамла всяка сряда. Арабски работници работеха на близките еврейски полета, бутаха ръчни плугове, направени в *кибуците*, а еврейски фермери довеждаха своите коне в ал-Рамла, за да бъдат подковани. Арабите можеха да си спомнят евреите машинисти и кондуктори, които работеха за Палестинската железница, минаваща през града; някои помнеха брадати евреи, говорещи арабски, които яздеха на магарета и купуваха торби цимент от местната фабрика. Двете общности живееха и работеха предимно в отделени един от друг светове, но степента на тяхното взаимодействие беше безспорна. Заможните от ал-Рамла пътуваха до Тел Авив, за да си купят костюми, скроени от шивачи евреи, да си почистят фесовите в еврейски магазин за химическо чистене или да се снимат в еврейско фото. Жените от фамилия Хаири си спомняха пътуванията до Тел Авив, за да си вземат роклите, ушити от шивачки еврейки. Един от семейните лекари на фамилия Хаири, д-р Литвак, беше евреин; а в колежа за момичета „Шмит“ в Йерусалим, където учеха дъщерите на Ахмад и Закия, много от съучениците им бяха еврейки. „Всички те говореха арабски и бяха като нас палестинки“ – ще си спомни една от дъщерите на Хаири няколко десетилетия по-късно. „Те бяха там – като нас, част от Палестина“. Мистър Соли, архитект и строител, беше тих и скромен човек, с две дъщери – Розали и Ейвли. Той говореше арабски и, според последното поколение от фамилията Хаири, живееше необезпокояван сред арабите в града – мюсюлмани и християни.

Ахмад и мистър Соли проектираха големи всекидневни и спални помещения, разделени с двойни дървени врати в средата. Строителите отделиха със стена малка спалня в ъгъла. Те сложиха плочки, опънаха проводници за

електрическо осветление и прокараха тръби за вътрешен водопровод. Закия щеше да има вътрешна кухня с модерна печка. Вместо да пече своя арабски хляб в *табун*, фурна на дърва на открито, намираща се в повечето традиционни домове, сега тя можеше да си позволи разкоша да изпраща своето тесто в обществените фурни в ал-Рамла, за да го върнат като топъл хляб, готов за трапезата.

Това бяха нови удобства за града, основан дванайсет века по-рано, през 715 год. от н. е. от мюсюлманския халиф Сюлейман ибн Абдел-Малек. Разказва се, че Сюлейман не дал името на мястото заради неговия *рамл*, пясък, а по името на една жена, Рамла, която била проявила щедрост към него, когато той пътувал из тази област. Сюлейман направил ал-Рамла политическа столица на Палестина и с времето тя станала по-важна от Йерусалим. Градът се намира по средата на пътя между Дамаск и Кайро и скоро станал спирка за камилските кервани, превозващи кожи, мечове, ведра, орехи, ечемик и платове. Работниците на Сюлейман построили Бялата джамия, смятана за една от най-красивите в арабския свят. Те построили десеткилометров акведукт за снабдяване с прясна вода на жителите на града и за поливане на неговите поля. Леко полегатите земи около ал-Рамла се смятали за едни от най-плодородните в Палестина. През десети век един мюсюлмански пътешественик написал за ал-Рамла:

„Това е хубав град и е построен добре. Неговата вода е добра и изобилна; неговите плодове са в изобилие. Той съчетава множество предимства, тъй като е разположен сред красиви села и великолепни градове, близо до свети места и приветливи селца. Търговията тук е процъфтяваща, а прехраната лесна... Неговият хляб е от най-добрите и най-белите; неговата земя е много по-предпочитана пред другите, а неговите плодове са едни от най-сладките. Столицата е разположена сред плодородни поля, оградени със стени гра-

дове и услужливи страноприемници. Притежава великолепни ханове и приятни бани, вкусна храна и различни подправки, просторни домове, красиви джамии и широки пътища.“

През следващите хиляда години ал-Рамла бива завладяна от кръстоносците, освободена от мюсюлманския герой Саладин и управлявана от отоманските султани от Истанбул. През 1930-те години в градът беше разположен военен гарнизон, използван от британските сили, и колониална канцелария за помощник комисаря, изпратен от Лондон. Британските офицери харесваха лова на лисици през маслиновите горички, над кактусови плетове и каменни дувари с кучета от градските кучкарници. Британският помощник комисар изпращаше отчети до правителството на Негово величество в Лондон. Със закръгления си почерк, с автоматичната си писалка, той отбелязваше добивите, тонажа, а през 1936 година, когато домът на Ахмад Хаири беше издигнат, нарастващото разпадане на обществения ред.

През 1933 година Адолф Хитлер беше взел властта в Германия и положението на евреите в Европа се влошаваше. За няколко години исканията на евреи за имиграция в Палестина се увеличиха. Нелегални ционистки организации започнаха да прекарват тайно кораби пълни с евреи, чийто брой все повече растеше, от европейски пристанища до Хайфа, на северното средиземноморско крайбрежие на Палестина. Британските власти полагаха усилия да контролират притока. Между 1922 и 1936 година еврейското население на Палестина се учетвори – от 84 000 на 352 000. През същия период арабското население се беше увеличило с около 36 процента, до 900 000. През тези четиринайсет години, докато еврейската общност в Палестина ставаше все по-силна, националистическият плам сред арабите от Палестина започна да расте. Десетилетия арабите бяха прода-

вали земя на евреи, пристигащи от Европа. Постепенно, след като продажбите на земя се увеличиха и еврейските лидери отправиха настоятелен призив за собствена държава, много араби започнаха да се страхуват от еврейското господство. Вече повече от 30 000 арабски селски семейства или почти една четвърт от селското население, беше лишено от собственост чрез продажба на земя на евреи, много – чрез неживеещи в имотите си арабски земевладелци. Семействата пристигаха обеднели в градовете на Палестина и в много случаи изкарваха надници като строяха къщи за новопристигналите евреи. В средата на 1930-те години арабските лидери декларираха, че продаването на земя на евреите е акт на предателство. Те се противопоставиха на отделна еврейска държава и все повече искаха британците да напуснат Палестина.

Ахмад и неговите работници закачиха дървени капаци на прозорците. За външната ограда закрепиха дълги железни пръти към колони от варовиков камък. Положиха и плочки за малък гараж – за колата, която Ахмад още не притежаваше, но се надяваше някой ден да има.

Много отдавна Ахмад беше обърнал внимание на градината. В ъгъла на двора зад къщата беше избрал място за лимоново дърво. Щом дървото беше посадено, Ахмад знаеше, че ще трябват поне седем, а може би и повече години, преди силното палестинско слънце и сладката подпочвена вода на ал-Рамла да подхрани дървото и то да роди. По този начин посаждането беше акт на вяра и търпение.

Каменната къща на семейство Хаири беше завършена през 1936 година. За отпразнуване на събитието, семейството закла агне и подготви голямо угощение: пилета, пълнени с ориз и големи купища агнешко бяха обичайни за такива случаи, заедно с домашен кускус, пълнени с фурми курабии, направени от меко маслено тесто, и *канафе*, горещ, покрит с шам фъстък сладкиш, оформен като пица и

изглеждащ като кадаиф. Братовчеди, сестри, братя и Шейх Мустафа, всички щяха да дойдат от квартала на фамилия Хаири, за да уважат новия дом с неговите пластове бял йерусалимски камък, издигащи се от земята. Там стояха Ахмад, в сако, вратовръзка и фес, бременната Закия и техните три момичета – Хиам, шестгодишна; Басима, четиригодишна и Фатима, тригодишна. Ахмад още чакаше син. Той произлизаше от добро семейство и искаше наследството му да се предаде по начина на неговите предци. Закия ясно разбираше това.

Ахмад и мистър Соли бяха проектирали къщата да издържи тежестта на три етажа. Ахмад и Закия се надяваха по-късно да разширят дома си, когато семейството нараснеше и се осигуряха приходи.

Но чувството за сигурност, на което семейство Хаири се надяваха в своя нов дом върху земята, която техните семейства бяха наследявали от векове, се смеси с реалността на всекидневния живот в Палестина през 1936 година. По това време тяхната родина беше в разгара на сериозни размирици.

Голямото арабско въстание беше избухнало предишната пролет, когато един арабски националист на име Шейх Изадин ал-Касам завзе хълмовете край Дженин в северна Палестина с малък отряд бунтовници. Арабските националисти отдавна подозираха британците във фаворизиране на евреите за сметка на арабите в Палестина. Декларацията на Балфур беше помогнала да се задвижи механизма за построяване на еврейска държава, включващ профсъюзи, банка, университет и дори еврейска милиция, известна като Хагана. Що се отнася до арабите, Балфур каза просто, че еврейската родина няма да повлияе неблагоприятно върху „гражданските и религиозните права на съществуващите нееврейски общности в Палестина“. През пролетта на 1935 година, когато британските власти разкриха ционистка опе-

рация за контрабанда на оръжие, но не откриха и не наказваха организаторите, арабското недоверие спрямо британците се задълбочи и Шейх ал-Касам се вдигна на бунт. Той беше убеден, че само въоръжено въстание би могло да доведе до национално освобождение на арабите.

Британците заподозряха отряда на ал-Касам в два случая на причиняване на смърт със запалителна бомба в един кибуц и други убийства. Те обявиха шейха извън закона; ционистките лидери казаха, че е „бандит“; и двете страни бяха на едно и също мнение, че е терорист. През ноември 1935 година, ал-Касам, който обичаше да заявява: „Подчинявай се на Бог и на Пророка, а не на британския върховен комисар“, беше проследен и застрелян близо до пещерата му в планината. „Бандата беше ликвидирана при полицейска акция“ – се казваше в британския доклад. Арабите от Палестина прекараха зимата в скръб заради смъртта на техния пръв палестински мъченик и в организиране за предстоящата продължителна борба.

Вечерта в сряда, 15 април 1936 година, докато Ахмад Хаири и неговият приятел Бенсън Соли правеха планове да променят нещата в ал-Рамла, започнаха неприятностите. На един път на 40 км северно от града, двама евреи, прекосяващи северна Палестина с кола, бяха заловени от наречените по-късно от британските власти „арабски разбойници“. Арабите ограбиха евреите, а след това ги застреляха. Следващата нощ двама араби близо до Тел Авив бяха убити от еврейски нападатели. През следващите дни евреи замахнаха с камъни арабски камиони за доставки и разграбиха магазини, държани от араби. Слухове, явно фалшиви, за убийство на двама араби в Яфа, в съседство на Тел Авив, се разпространиха бързо; арабите отговориха с насилия. Нападенията, репресиите и ответните репресии започнаха.

Британците докараха военни подкрепления в Яфа и Тел Авив и въведеха извънредно положение. Колониалните

власти наложиха строг полицейски час, арестуваха евреи и араби, претърсваха техните домове без заповеди за обиск и цензурираха писма, телеграми и вестници. Арабските партизани междувременно основаха национални комитети по градове и села из цяла Палестина, за да служат като база за въстание. Лидерите на арабските политически партии в Палестина сформираха Арабския върховен комитет, ръководен от мюфтията на Йерусалим, Хадж Амин ал-Хусейни, който призова за генерална стачка и бойкот на еврейските стоки. Мюфтията, който беше назначен от британците да представлява мюсюлманската общност в Палестина, се обърна срещу своите бивши колониални господари. Неговият Арабски върховен комитет настояваше за край на еврейската имиграция, край на продажбите на земя на евреи и край на британския мандат в полза на една държава.

Арабски бойци с шарени кефията (шалове за глава), нанасяха удари от планините, стреляйки по британските сили и еврейските кибуци. Бунтовниците, известни като федиани, прекъсваха телефонни и телеграфни линии, извършваха саботажи срещу водопроводи, минираха мостове, палеха гори, дерайлираха влакове и стреляха по еврейските селища и частите на британските сили. „Широко се разпространиха актовете на убийства и други безчинства от банди въоръжени терористи“ – се декларираше в доклад на правителството на Негово величество. Британските части отговориха с разгонвания с палки, стрелба на месо и нова тактика: събаряне на каменните домове на заподозрени бунтовници и техни роднини. „Тази подготвителна работа по разрушаване – се казва в едно британско комюнике, – ще бъде съпроводжана от чести детонации и трясък от падащи стени... съседите не трябва да се изненадват, подвеждат или безпокоят, когато чуят тези шумове“.

През лятото на 1936 година цялата фамилия Хаири, заедно с останалите жители на ал-Рамла, се готвеха за годишния

празник в чест на Наби Салех. Въпреки размириците и енергичните мерки на британците, хиляди араби дойдоха от цяла Палестина да почетат този ранен пророк чудотворец, който предсказал идването на пророка Мохамед. Делегации от всички градове в Палестина идваха в древната джамия на празника на Наби Салех, като забиваха флаговете на своите градове. „Жените отиваха на неговия гроб в ал-Рамла, за да се молят за плодовитост и по-добро здраве – спомня си Ханом, дъщерята на Ахмад и Закия. – Имаше песни и танци, молитви и угощения. Това беше събитието на годината“.

Новини от конфликта стигаха от време на време до семейството. Бунтовниците искаха жертва. Много еврейски семейства не можеха да закарат своята продукция или добитък на пазара, а онези, които опитваха, често бяха нападани и животните им – убивани. Проектите за водоснабдяване бяха прекратени, защото проучвателните групи бяха нападани. Партизаните в селските райони бяха овладели тактиката „удряш и бягай“, като стреляха по британските патрули и в някои случаи отстъпваха в най-близките села, дегизирани като жени. Един британски доклад подчертава чувството на безсилие. Колониалните части „постоянно се оказваха под обстрел от всички страни“, само за да открият, „че тази враждебна област явно е населена от невъоръжени миролюбиви пастири и земеделци“. Веднъж, „на 12 август малък отряд от британските части се къпеше близо до Бейсан [и] стана обект на ненадейно нападение от голяма въоръжена арабска банда. За нещастие, тяхната картечница Люис засече и онези, които бяха на стража, бяха убити от бандата, която успя да плени картечницата и няколко пушки“. Размириците бяха не по-малко обезпокояващи за ционистите. „От една страна се надигаха силите на разрушението, силите на пустинята – заяви Хаим Вайцман. – А от друга страна се изправяха твърдо силите на цивилизацията и изграждането. Това е старата война на пустинята срещу цивилизацията, но ние няма да бъдем спрени“.

Нощем бойците фedaини се преместваха от къща в къща, като спяха с калните си ботуши в домовете на селяни или градски жители. Устната история на фамилия Хаири споменава някои членове на фамилията, които също са приютявали бунтовници. Организаторите от местните комитети създадоха мрежи за контрабанда на оръжие и за събиране на „данъци“, понякога чрез заплахи, за финансиране на въстанието. Лидерите на бунтовниците оказваха натиск върху градските араби да захвърлят своите фесове и да сложат кефията, така че селските бунтовници да не се отличават. Не е ясно, дали работилницата за мебели на Ахмад е била мишена на такова „събиране на данъци“, но неговият чичо, кметът Мустафа Хаири, все повече се сблъскваше със заплахите на бунтовниците, които го смятаха за твърде близък с британците. Въпреки натиска от всички страни, фамилията продължи да живее нормално.

След раждането на бебето Ханом, Закия и Ахмад вече имаха четири дъщери. Ахмад все още чакаше за син и започна да се чуди, дали жена му може да роди такъв. „Ние си нямахме и чичовци – казва Ханом. – Така че още по-важно беше да имаме мъжко бебе“. За майка си тя казва: „Разбира се, ние я смятахме за най-красивата жена на света“. У дома Закия винаги носеше рокля: домашна рокля пред семейството и по-люксови рокли с тъмни чорапи пред гости. Тя ухаеше на бомбайски парфюм, поставен в специално шишенце с форма на индийска жена. Повечето хора в ал-Рамла по онова време ползваха обществена баня, но семейство Хаири имаше своя собствена; понякога учителките на момичетата идваха, за да използват банята, което шокираше децата. „Когато бяхме малки, смятахме учителите за ангели, които не се нуждаят нито от баня, нито от храна или сън“ – спомня си Ханом.

Закия обикновено изпращаше прислугата да купува храна, но понякога самата тя пазареше. Когато излизаше от къщи, за да отиде на пазар в сряда, си обличаше жакет и

тъмна пелерина, а на лицето си носеше воал. Понякога водеше със себе си и дъщерите си.

На пазара момичетата зяпаха сергиите с патладжани и пипер; домати, краставици и магданоз; подправки и билки; и с живи пилета и гълъби. Селяни отиваха към пресите за зехтин, седнали върху торби с маслини в открити камиони. Конски каруци скърцаха из пазара, претоварени с продукция. Селянки разменяха пилета и яйца (или в тежки времена – сребърни гривни и стари отомански монети) за сирийска коприна, египетско ленено платно и памучен плат от Газа. Жените избираха бои за своите бродерии: индиго от долината на Йордан, червено от диворастяща смрадлика от полята на Палестина, жълта *мухра* от пръст, открита близо до границата с Египет.

Момичетата на Хаири можеха да видят как дрехите на всеки селянин разказват история. На някои бяха избродирани мотиви на сусамови клонки; на други – слънчогледи или полски лалета. В ал-Рамла, район близо до морето, в който се отглеждаха цитрусови плодове, в бродираните елечета се преплитаха мотиви на портокалови клонки. Те биваха оградени със зелени триъгълници, които представляваха кипарисови дървета, използвани за преграда срещу вятъра около портокаловите горички. Под тях, вълнообразни линии с цвят индиго представляваха вълните на близкото Средиземно море.

У дома, Закия и нейната прислуга често готвеха любимото на момичетата *маклубе*, т.е. „с главата надолу“, гювече от агнешко с патладжан, което изсипваха с дъното нагоре и посипваха с кедрови ядки, веднага щом го извадеха от фурната. Момичетата се събираха около майка си в кухнята, докато тя ръсеше захар и шам фастък върху *канаето*. Главното ядене беше по обед и се сервираше в трапезарията. Закия извикваше момичетата на масата; Ахмад се връщаше у дома от дърводелската си работилница, за да се присъедини към тях, и семейството обядваше на ниска маса,

наречена *таблие*. Когато дойдеха гости, родителите се оттегляха в салона, където седяха на дивани от гравирано дърво, покрити със синьо кадифе, върху които на момичетата не се разрешаваше да седат.

След обяда Ахмад се връщаше на работа, където си беше изградил репутация на изкусен майстор на мебели. Зрението му беше зле и следователно му беше трудно да чете, затова, вместо университета, Ахмад беше учил в училището на Шнелер в Йерусалим, в което младежите ставаха опитни в занаятите. Сега, десет години по-късно, Ахмад имаше достатъчно работа, за да наеме помощници, и бизнесът му преуспяваше, въпреки арабското въстание. Неговият занаят и приходът от земята на Хаири, бяха достатъчни, за да осигурят на семейството комфортен живот.

Ахмад рядко организираше събирания у дома; вместо това се присъединяваше към други членове на фамилия Хаири, с които играеше на карти, пиеше арабско кафе и пушеше *аргиле* (лула с воден филтър, наргиле) в *дивана*, мястото за дружески събирания в квартала на фамилията. Там разговорите за политика бяха безкрайни.

Към края на 1936 година в Палестина настъпи относително спокойствие. Арабският върховен комитет беше прекратил общата стачка и въстанието в отговор на британското обещание да се разследват основните причини за конфликта. Лорд Пийл, бивш държавен секретар за колониална Индия, пристигна от Лондон, облечен с фрак и цилиндър. Британският лорд трябваше да ръководи парламентарната анкетна комисия, но понякога изглеждаше объркан. „Не разбирам колко дълбоко е заседнал арабският страх от еврейско надмощие и господство – пише до свой колега в Лондон. – Що се отнася до помирението между двете раси, никой не прави опит да го постигне“. С увеличаващия се брой европейски евреи, които „се изливат в Палестина... по законен и незаконен път“, лорд Пийл заклеява „неприятната

атмосфера на подозрителност“ и се измъчва от безполезността на това дори да се правят „конструктивни предложения“.

През юли 1937 година Палестинската кралска комисия представи своя доклад, съдържащ 418 страници, пред Британския парламент. Като заявиха, че „половин хляб е по-добре от никакъв хляб“, Пийл и членовете на комисията препоръчаха Палестина да бъде разделена на две държави – една за евреите и една – за арабите. „Разделянето предлага перспектива,“ – заключава комисията на Пийл – „за получаване на неограничената благодат на мира“. Стотици арабски села и най-малко 225 000 палестински араби останаха в предложените граници на новата еврейска държава; около 1 250 евреи живееха от арабската страна на разделителната линия. Трябваше да се постигне „споразумение“ за „прехвърляне, доброволно или по друг начин, на земя и население... ако тогава решаването на въпроса трябва да бъде ясно и окончателно, този въпрос за малцинствата трябва смело да бъде посрещнат и твърдо да бъде разрешен“ – заявява комисията на Пийл.

Ционистките лидери приеха препоръките на лорд Пийл, въпреки вътрешните разногласия. Много еврейски лидери не искаха да се откажат от идеята за еврейска родина върху цялата територия на Палестина, а някои лидери смятаха дори и Трансйордания, кралство в пустинята от другата страна на река Йордан, за част на евентуална еврейска държава. За тях приемането на доклада на комисията на Пийл беше голям компромис и тяхното несъгласие отразяваше идеологическите разногласия, които се проявяваха десетилетия наред. Давид Бен-Гурион, лидерът на партията Мапай и най-влиятелният ционист в Палестина, привеждаше доводи в полза на плана. Същността на плана на комисията на Пийл беше идеята за преместване на арабите, концепция, която беше лансирана десетилетия наред и от други привърженици на ционизма. През 1895 година Теодор

Херцел, основателят на политическия ционизъм, беше писал, че с купуването на земя от местните араби за еврейска родина „ние трябва да въодушевим безпаричното население отвъд границата, като му осигурим работа в транзитни страни, докато му се отказва всякаква работа в нашата собствена страна... Процесът както на експроприацията, така и на премахването на бедността, трябва да се осъществява дискретно и благоразумно“.

Четирийсет години по-късно, по време на разследването на лорд Пийл, инструктираше евреите, които се срещаша с комисията, да препоръчват плана за прехвърляне. След публикуването на доклада на комисията, ционисткият лидер писа: „Ние трябва да изкореним от корените на нашите сърца допускането, че това не е възможно... Може да изгубим исторически шанс, който няма да се върне. Каузата на прехвърлянето, по мое мнение, е по-важна от всички наши искания за допълнителна територия... с евакуация на арабското население от низините, ние получаваме за пръв път в нашата история реална еврейска държава“. Година по-късно Бен-Гурион щеше да заяви: „Аз поддържам принудителното прехвърляне“. Други симпатизанти на ционистката кауза предупреждаваха за опасността от такива мерки. Алберт Айнщайн и Мартин Бубер, например, дълго време застъпваха тезата, наричана от Айнщайн „солидарно сътрудничество“ между „два велики семитски народа“, които „може да имат велико съвместно бъдеще“.

Колкото Бен-Гурион беше въодушевен от предложението на комисията на Пийл, толкова арабите бяха шокирани. Арабският върховен комитет, предвождан от мюфтията на Йерусалим, незабавно го отхвърли, не само заради плана за прехвърляне, а заради самото разделяне. Арабите щяха да се борят за една, независима държава на арабското мнозинство.

През септември 1937 година арабското въстание избухна

отново, когато арабски убийци застреляха британски комисар на един криволичещ тесен път в Назарет. Британският отговор беше незабавен. Военните поеха властта от гражданските власти. Военни съдилища предприеха ускорени екзекуции на заподозрени бунтовници. Хиляди бяха арестувани, когато британските сили окупираха градовете из цяла Палестина, включително ал-Рамла. Британски стрелци преследваха отряди на бунтовниците от въздуха, използвайки в един момент 16 самолета западно от ал-Рамла, за да убият повече от 150 бунтовника. „Тероризмът налага сурови контрамерки – писа областният комисар за ал-Рамла през октомври – и това неизбежно още повече разпали страстите. Умерените възгледи загубиха вече и последната следа от влиянието, което имаха, и ал-Рамла, където умерените, групирани около Шейх Мустафа Хеири [Хаири], кмета, имаха известна възпираща сила, капитулира пред бойците“.

Чичото на Ахмад, Шейх Мустафа, беше в беда, притиснат между британските окупационни сили и федаините на арабското въстание. В продължениен а петнайсет години той беше вдъхвал голям респект като кмет на ал-Рамла и лидер на една от най-влиятелните фамилии в града. Популярността на Шейх Мустафа, според по-новите поколения, се базираше на защитата му на бедните селяни и техните права да плащат по-ниски данъци. „Когато Шейх Мустафа влезеше в стая, всички ставаха на крака – спомня си Ханом Хаири. – Когато минаваше покрай хора на коне, те слизаха от конете си. Хората, които работеха, спираха да работят. Никой не ги караше да правят така. Те го правеха от уважение“. Шейхът беше висок и красив, с лешникови очи и мустаци и никога не ходеше без своята *абая* (тъмна пелерина), и бялата чалма на религиозен учен. Сам си навиваше чалмата, преди да сложи тъмnochервения *тарбуш* (фес) върху нея.

Харизматичният кмет се движеше по тънко въже

между имперската власт и бунтовниците. Той се беше противопоставил на плана на комисията на Пийл и се бореше с арабските „първенци“, които той смяташе прекалено близки на британците и ционистите. Кметът, според по-новите поколения от фамилията Хаири, дори тайно използвал синовете си да пренасят на бунтовниците информация за движението на британските части и да превозват оръжие в багажник на кола. Ако това е истина, те са вършели това с риск да бъдат екзекутирани.

Все пак, Мустафа Хаири беше кмет в страна под чужда окупация и по дефиниция трябваше да сътрудничи на британските власти. Въпреки че се смяташе за националист, той беше известен с противопоставянето си на Хадж Амин ал-Хусейни, бунтовническият водач на Арабския върховен комитет. Шейх Мустафа известно време беше член на Партията за национална защита, която беше в съюз с противниците на Хусейни, смятани за „колаборационисти“ с ционистите.

Когато въстанието избухна с нова сила, понесоха се слухове, че някои от арабския елит сътрудничат на британците и ционистите, дори дават информация за бунтовниците, като разкриват подробности за оперативните планове. Също толкова подстрекателски бяха и сведенията, че много от тези арабски „първенци“ са продали земята си на новопристигналите, подтиквайки към прогонване на арабите и появата на нова гневна класа от обезземлени селяни. В ал-Рамла хората от града разказваха за евреин от Тел Авив, който обикалял в опити да купи още земя. Казваха, че един друг чичо на Ахмад, доктор Расем Хаири, разгневен изгонил мъжа. Шукри Таджи, братовчед на Шейх Мустафа, и един от най-изтъкнатите жители на града, казваха, че ходел от врата на врата в ал-Рамла, като предупреждавал хората да не продават земята си. Но дори архивът на самия Таджи по-късно ще покаже, че той веднъж е продал земя на евреи. Тъй като съобщенията за информатори, колаборационисти и

продавачи на земя се увеличаваха, бунтовниците убиха стотици от своя собствен народ, включително, в края на 1938 година, двама градски съветници близо до Лида.

Според британските отчети, кметът се изправил срещу феодалите, като се възпротивил на данъците, които те изисквали за поддръжка на арабското въстание. През октомври 1938 година, според доклад на британския помощник комисар, Шейх Мустафа, „много способният кмет“ на ал-Рамла, „замина от страната“ за Кайро, „поради страх от убийство... Загубата на кмета ще се усети остро“. Междувременно, британците се възползваха от гнева срещу искания от бунтовниците данък, за да наберат повече информатори сред недоволните.

Шейх Мустафа се завърна в ал-Рамла след по-малко от месец, обещавайки да стои настрана от националистическата политика и да се съсредоточи върху общинските работите по голямата каменна постройка край пътя Яфа – Йерусалим.

През май 1939 година на някои араби се стори, че жертвите на тяхното въстание са донесли политическа победа. Докато британските сили все още бяха силно ангажирани с бунтовниците, а ситуацията в Европа стана причина за десетки хиляди бежанци евреи, британското правителство издаде своята Бяла книга, приемайки много от исканията на арабското въстание. Британците се съгласиха строго да ограничат еврейската имиграция и да затегнат ограниченията по продажбите на земя в Палестина. И, най-важното, Бялата книга призоваваше за една независима държава. Много араби в Палестина видяха в Бялата книга практическо решение на техния проблем. Но Хадж Амин ал-Хусейни, говорещ от името на Арабския върховен комитет, отхвърли Бялата книга. Думата му имаше голям успех в арабска Палестина, въпреки че беше изречена в изгнание: бившият мюфтия беше избягал от Палестина близо две години порано, търсен от британците в кулминацията на арабското

въстание. Решението на бившия мюфтия беше непопулярно сред много палестинци, които смятаха, че са пропуснали една благоприятна възможност.

Новата британска политика отбелязваше остър завой от плана на комисията на Пийл от преди само две години. Бялата книга беше голяма отстъпка пред арабите. За евреите от Палестина тя беше оттегляне на британската подкрепа на еврейска национална родина, обещана от декларацията на Балфур, във време, когато ситуацията за евреите в Европа ставаше все по-опасна. След няколко седмици еврейски паравоенни формирования атакуваха британските сили, поставиха експлозиви в централната поща в Йерусалим и извършиха нападения срещу цивилни в арабските пазари. Бялата книга, както стана ясно, разклати еврейско-британските отношения в Палестина. „Самият Сатана не би могъл да създаде по-мъчителен и ужасен кошмар“ – пише Давид Бен-Гурион в своя дневник.

В началото на 1940 година британските власти окончателно разбиха арабското въстание чрез, както те казваха, „сурови контрамерки“: десетки хиляди в затворите, хиляди избити, стотици екзекутирани, безброй разрушени къщи, и ключовите лидери, включително мюфтията – в изгнание. В градовете арабските мъже свалиха своите кефиета и ги замениха отново с фесове. Палестинското национално движение беше дълбоко разделено и крайно неподготвено за какъвто и да било бъдещ конфликт.

* * *

Две години по-късно, на 16 февруари 1942 година, вестниците обявиха в заглавията си британските поражения в Бирма и Сингапур от ръцете на японците. В пясъците на Либия и Египет британските сили отстъпиха четиристотин и осемдесет километра, изправени пред ново настъпление на нацисткия бригаден генерал Ервин Ромел. Истории за на-

цистки зверства започваха полека-лека да се разчуват от Полша и Германия; евреите от Палестина бяха ужасени, че Ромел, ако достигнеше целта си – Суецкия канал, щеше да продължи марша си на изток към Тел Авив.

В сравнение с няколко години по-рано, Светите земи бяха спокойни. Месечната телеграма на британския върховен комисар до държавния секретар за колониите докладваше, че „няма действително политическо развитие“ сред евреите и „на повърхността няма политическа активност от арабска страна“. Комисарят изразяваше загриженост относно евентуални усилия на арабите за набиране на сили за следвоенен конфликт. Той размишляваше относно изгнанието на Хадж Амин ал-Хусейни. Сега бившият мюфтия беше възобновил националистическата си борба срещу британците и ционистите, като се сближи с най-големия враг на Британската империя: нацистка Германия. Бившият мюфтия сега беше в Берлин.

Във февруарския си доклад за положението в Палестина, върховният комисар се безпокоеше от една еврейска „псевдо-политическа терористична група, известна като групата Щерн“, която беше започнала да извършва убийства. Но комисарят най-вече съобщаваше в Лондон: „Общественият интерес, както на арабите, така и на евреите, има тенденция още веднъж да се съсредоточи повече върху скъпотията и ситуацията със снабдяването“: купони за храна, цената на преждата, снабдяването с обувки и броя на безмесните дни в седмицата.

В ал-Рамла кметът Хаири още веднъж изпълняваше своите общински задължения, противопоставяйки се на черноборсатджиите, които нелегално трупаха храни, за да заобиколят военновременното разпределение на дажби, и занимавайки се с изчерпвания кладенец и последвалия недостиг на вода в града. „Противниците на кмета – пише областният комисар – печелят от недостига както на вода, така и на храна в града, за да водят кампания срещу него“.

С други думи, имаше затишие в битката за бъдещето на Палестина. А на 16 февруари 1942 година, най-накрая Шейх Мустафа Хаири можеше да отвлече вниманието си с нещо далеч по-приятно от битките за вода, политическите нападки и перспективата за нови вълнения в Палестина. Племенникът му Ахмад ставаше баща за седми път. За пръв път Закия раждаше момче. То се роди у дома с помощта на акушерка. Закия изпитваше щастие и облекчение.

„Не мога да повярвам – жена ми раждаше само момичета – казал Ахмад според дъщеря му Ханом. – Той изпрати един от младите мъже от фамилията да отиде в къщи и да разгърне пелените на брат ми, за да види дали наистина е момче“.

Много агнета бяха дадени курбан в знак на благодарност. Дойдоха роднини от Газа и цялата фамилия Хаири празнуваше с песни и танци.

„Това беше голямо събитие – спомня си Ханом. – Най-накрая имяхме брат“.

Детето нарекоха Башир.